

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

صندوق بازنشستگی کشوری

**مستمری بازماندگان
در صندوق بازنشستگی کشوری؛
ملاحظات اجتماعی یک تصمیم سخت**

موسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

شهریور ۱۴۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مستمری بازماندگان در صندوق بازنشستگی کشوری؛ ملاحظات اجتماعی یک تصمیم سخت

تهیه و تدوین
فرشاد کریمی

ناظر علمی
یاسر باقری
سینا شیخی

مدیر مطالعه
سیدامیرحسین جوزی

گرافیک و صفحه آرایی
امید طاهری

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای
موسسه راهبردهای بازنشستگی صبا محفوظ است

مؤسسه راهبردهای
بازنشستگی صبا

مستمری بازماندگان در صندوق بازنشستگی کشوری؛ ملاحظات اجتماعی یک تصمیم سخت

تابستان ۱۴۰۳

خلاصه مدیریتی:

در سال‌های اخیر، نگرانی‌های زیادی دربارهٔ پایداری و تعادل صندوق‌های بازنشستگی مطرح شده و پیشنهادهای متعددی برای افزایش منابع و کاهش هزینه‌ها ارائه شده است. یکی از توصیه‌های پر تکرار، تغییر قوانین و مقررات در راستای کاهش پرداخت مستمری بازماندگان بوده است. پژوهش حاضر، با علم به وضعیت غامض صندوق بازنشستگی کشوری، به ملاحظات اجتماعی مداخله در مستمری بازماندگان پرداخته است. پیشنهادهای طرح شده تاکنون با غلبه نگاه صرفاً فنی و اقتصادی، صندوق بازنشستگی را به یک سازمان حسابداری تقلیل داده و با تمرکز بر سود و زیان اقتصادی، از وجوه اجتماعی و فرهنگی جامعه هدف غفلت کرده است. تلاش برای مدیریت ناترازی صندوق‌ها از طریق فرمول‌های ریاضی و اقتصادی، بدون توجه به بستر اجتماعی و فرهنگی، ناکافی و ناکارآمد است. در واقع، ذینفعان اصلی این صندوق‌ها، میلیون‌ها انسان با نیازها و خواسته‌های گوناگون هستند که باید در مرکز توجه قرار گیرند.

طبق آمار موجود، تعداد پرونده‌های وراثت وظیفه‌بگیر از ۲۳۰ هزار و ۱۸۵ پرونده در سال ۱۳۹۳ به ۲۹۷ هزار و ۷۰۲ پرونده در سال ۱۴۰۱ رسیده و در واقع در طول حدود یک دهه، حدود ۶۷ هزار پرونده به آن افزوده شده است. شایان ذکر است که این رشد متناسب با رشد تعداد کل پرونده‌های مستمری‌بگیران بوده و جهش خاصی در نسبت پرونده‌های وراثت‌وظیفه‌بگیر به تنهایی رخ نداده است. از سال ۱۳۹۳ تاکنون، همواره حدود ۱۸ درصد از مستمری‌بگیران، وراثت‌وظیفه‌بگیر بوده‌اند. به لحاظ جمعیت تحت پوشش (نه از نظر تعداد پرونده) اکثریت قریب به اتفاق وراثت‌وظیفه‌بگیران را زنان تشکیل می‌دهند. به طوری که از ۳۹۴ هزار نفر، حدود ۳۷۳ هزار نفر (۹۵ درصد) زن و فقط ۲۱ هزار نفر (۵ درصد) مرد هستند. بیشترین سهم وراثت‌وظیفه‌بگیر مربوط به همسران و دختران متوفیان است. به ترتیب، ۲۳۰ هزار نفر (۵۸ درصد) همسر و ۱۳۹ هزار نفر (۳۵ درصد) دختر متوفی، وراثت‌وظیفه‌بگیر را تشکیل می‌دهند. حدود ۶۰ درصد از وراثت‌وظیفه‌بگیران در رده سنی ۶۰ سال و بالاتر قرار دارند. ۱۸ درصد نیز زیر ۴۰ سال سن دارند. از حیث قوانین و مقررات نیز بایستی این نکته را ذکر کرد که وراثت‌ذکور تا سن ۲۰ سالگی و در صورت ادامه تحصیل تا ۲۵ سالگی و همچنین در صورت مهجوریت، مادام‌العمر مشمول دریافت مستمری هستند و فرزندان اناث در صورت نداشتن شغل و همسر، حائز شرایط دریافت مستمری بازماندگی هستند.

چالش‌ها و پیشنهادهای:

طلاق صوری؛ چالشی واقعی یا غول بی‌دندان؟

در سال‌های اخیر، بحث طلاق صوری دختران برای دریافت مستمری بازماندگان پدر یا مادر فوت شده، به یکی از موضوعات مورد توجه تبدیل شده است. برخی گزارش‌های کارشناسی، از جمله گزارشی از

مرکز پژوهش‌های مجلس، بر این موضوع تأکید دارند که شرط عدم تأهل برای دریافت مستمری فرزندان و نوادگان اناث، زمینه‌ساز طلاق‌های صوری شده است. با این حال، بررسی دقیق‌تر آمارها نشان می‌دهد که واقعیت آنطور که به تصویر کشیده می‌شود، هولناک نیست. اولاً بخش عمده‌ای از مستمری‌بگیران، همسران متوفیان هستند نه دختران مجرد، دوماً تعداد قابل توجهی از بانوان بازمانده در گروه‌های سنی بالا قرار دارند و این امر نشان می‌دهد که بسیاری از آنها به دلیل فوت همسرانشان مستمری دریافت می‌کنند و نه به دلیل طلاق صوری. در واقع در حالی که برخی گزارش‌ها از افزایش تصاعدی این طلاق‌ها سخن می‌گویند، اما آمار دقیقی از تعداد طلاق‌های صوری در دست نیست و آمارهای رسمی نیز چنین ادعایی را تأیید نمی‌کنند. در نهایت اینکه رشد جمعیت فرزندان و نوادگان دختر متوفی، همسو با روند کلی افزایش جمعیت مستمری‌بگیران بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که طلاق صوری عامل اصلی این رشد نیست. بنابراین طرح اصلاحاتی از این دست، بدون اینکه عایدی خاصی برای صندوق داشته باشد صرفاً چالش‌های اجتماعی و فرهنگی را زیاد می‌کند و منجر به نوعی هراس در بین جامعه خدمت‌گیرنده و بدبینی به صندوق بازنشستگی کشوری خواهد شد.

مستمری بازماندگان: ضرورت بازنگری در سقف پرداخت

در حال حاضر، قوانین مربوط به مستمری بازماندگان در ایران به گونه‌ای است که امکان دریافت دو مستمری برای یک بازمانده و همچنین دریافت مستمری بازنشسته یا شاغل متوفی بدون سقف برای بازماندگان وجود دارد. با توجه به وضعیت ناپایداری صندوق‌های بازنشستگی و همچنین افزایش جمعیت افراد در حال بازنشستگی، به نظر می‌رسد اعمال محدودیت‌هایی برای دریافت مستمری بازماندگان ضروری است. در واقع می‌توان با تعیین سقف برای مجموع مستمری‌هایی

که یک بازمانده دریافت می‌کند، از بار تعهدات صندوق بازنشستگی کاست. یکی از راه‌حل‌های مشخص این است که مجموع مستمری نباید از میزان مشخصی (مثلاً سه برابر حداقل دستمزد) فراتر رود. در واقع بازمانده‌ای که پدر یا مادرش از گروه‌های مستثنی در دریافت سقف پرداخت حقوق بوده است، توجیهی وجود ندارد که این سقف برای بازمانده نیز استمرار یابد. علاوه بر این بازمانده‌ای که هم از مستمری پدر فوت شده و هم از مستمری مادر فوت شده بهره می‌برد، در صورتی که حداقل گیر نباشند و در زمره دهک‌های بالای درآمدی باشند می‌تواند دستخوش تعدیل شود.

شفاف‌سازی رابطه بازماندگی و ارث در صندوق بازنشستگی کشوری: در حال حاضر، نحوه تقسیم حقوق وظیفه متوفی در صندوق بازنشستگی کشوری با سازمان تأمین اجتماعی متفاوت است. در صندوق بازنشستگی کشوری، طبق قانون، حقوق وظیفه به طور مساوی بین وراث قانونی مستخدم تقسیم می‌شود. در حالی که در سازمان تأمین اجتماعی، سهم هر یک از وراث بر اساس نسبت قانونی تعیین می‌شود. این تفاوت در نحوه تقسیم حقوق وظیفه، سوالی را مطرح می‌کند که آیا مستمری بازماندگی را می‌توان به مثابه ارث در نظر گرفت یا خیر؟ در واقع اگر مبنای حقوق بازماندگی ارث نیست، توان دستکاری در آن وجود دارد. بنابراین پاسخ به این سوال می‌تواند بر نحوه تقسیم مستمری، طول مدت پرداخت و همچنین شمول وراث وظیفه‌بگیر تأثیر بگذارد. با توجه به اهمیت این موضوع، ضروری است که از علمای صاحب‌نظر در این زمینه پرسش شود تا در صورت امکان، قوانین و مقررات مربوط به تقسیم حقوق وظیفه در صندوق بازنشستگی کشوری به گونه‌ای تدوین شود که ابهامات موجود رفع شده و عدالت در حق وراث به طور کامل رعایت گردد.

ضرورت ثبت دقیق اطلاعات در موسسه‌های اشتغال و کاریابی: چالش‌های شناسایی واجدان شرایط دریافت مستمری بازماندگان همانطور که پیش‌تر گفته شد، بر اساس قوانین فعلی، فرزندان اناث در صورت نداشتن شغل یا همسر، بدون محدودیت سنی می‌توانند مستمری بازماندگی دریافت کنند. با این حال، به دلیل عدم ثبت دقیق اطلاعات افراد در موسسه‌های اشتغال و کاریابی، رصد دقیق وضعیت اشتغال آنها دشوار شده است. البته بایستی در نظر داشت که با توجه به اینکه حجم عظیمی از وراثت و وظیفه بگیر را زنان (۹۵ درصد) و افراد ۶۰ سال و بالاتر (۶۰ درصد) تشکیل می‌دهند و عمدتاً از اقشار آسیب‌پذیر جامعه هستند، نباید با این استدلال که لایه حمایتی مربوط به بهزیستی و کمیته امداد است و صندوق تکلیفی در قبال این افراد ندارد، تصمیمات شتابزده در خصوص این افراد گرفت و با حذف بی ملاحظه آنان به حجم چالش‌های اجتماعی کشور افزود.

مقدمه و بیان مسئله:

در سال‌های اخیر و با مطرح شدن بحث ناپایداری و ناترازی صندوق‌های بازنشستگی، پیشنهادهاى مختلفی درباره افزایش منابع و کاهش هزینه‌های صندوق‌ها مطرح شده است. غلبه نگاه فنی و اقتصادی، همواره صندوق بازنشستگی را به یک سازمان حسابداری تقلیل داده و با محاسبه سود و زیادهای اقتصادی، فراموشی وجه اجتماعی و فرهنگی جامعه خدمت‌گیرنده را موجب شده است. تمرکز صرف بر مدیریت ناترازی از طریق فرمول‌های ریاضی و اقتصادی در صندوق‌های بازنشستگی تا جایی پیش رفته که گاه زمینه اجتماعی و فرهنگی جامعه مورد غفلت قرار گرفته یا به مثابه یک مسئله فرعی تلقی شده است. وقتی از مسائل بازنشستگان و خانواده‌های آنان صحبت می‌شود، بحث نه در مورد چندین هزار نفر بلکه در مورد میلیون‌ها انسان با نیازها و خواسته‌های متفاوت است که بایستی مطمئن نظر قرار گیرد.

موارد متعددی به مثابه راه‌حل برای چالش ناترازی صندوق‌های بازنشستگی مطرح شده است و یکی از مواردی که معمولاً در راستای کاهش هزینه‌ها مورد توجه قرار گرفته، بحث «مستمری بازماندگان» بوده که برخی آن را ذیل نگاه فنی صندوق بسیار سخاوتمندانه ارزیابی کرده‌اند و خواستار تغییر قوانین در این حوزه و کاهش شمولیت و میزان پرداخت این مستمری شده‌اند. مستمری بازماندگان، حمایتی است که در صورت فوت بیمه‌شده یا مستمری‌بگیر، به بازماندگان واجد شرایط تعلق می‌گیرد. بر اساس آخرین آمارهای موجود در سالنامه آماری صندوق بازنشستگی کشوری در سال ۱۴۰۱، حدود ۲۹۸ هزار پرونده مشمول مستمری بازماندگی بوده‌اند که این تعداد ۱۸ درصد از پرونده‌های مستمری‌بگیران صندوق بازنشستگی کشوری است. نظام‌های پرداخت مستمری بازماندگان در کشورهای مختلف، بر اساس مولفه‌های گوناگونی نظیر شرایط احراز مستمری، میزان مستمری پرداختی، مدت پرداخت و سهم هزینه‌های مربوطه از کل هزینه‌های صندوق، طراحی شده‌اند. در پژوهش پیش‌رو برآنیم تا در ابتدا تصویری از وضعیت مشمولین مستمری بازماندگی در صندوق بازنشستگی ارائه داده و سپس با ذکر چالش‌های آن، به طور واضح به این سوال پاسخ دهیم که ملاحظات اجتماعی تصمیمات سخت در خصوص مستمری بازماندگان در صندوق بازنشستگی کشوری بایستی چگونه باشد؟

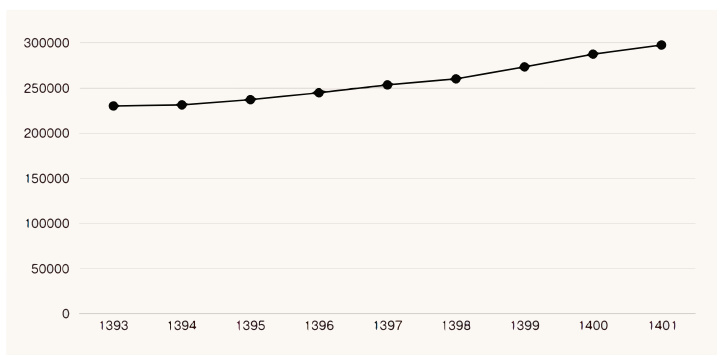
سیمای کلی وراثت وظیفه‌بگیر (بازماندگان) در صندوق بازنشستگی کشوری:

• تغییرات جمعیت وراثت وظیفه‌بگیر در پنج سال اخیر:
تعداد پرونده‌های وراثت وظیفه‌بگیر از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ در جدول شماره (۱) آمده است که بر این اساس، از ۲۳۰ هزار و ۱۸۵ پرونده در سال ۱۳۹۳ به ۲۹۷ هزار و ۷۰۲ پرونده در سال ۱۴۰۱ رسیده و بنابراین در طول حدود یک دهه، حدود ۶۷ هزار پرونده به آن افزوده شده است. شایان ذکر

است که این رشد متناسب با رشد تعداد کل پرونده مستمری‌بگیران بوده و جهش خاصی در نسبت پرونده وراثت‌وظیفه‌بگیر به‌تنهایی رخ نداده است. از سال ۱۳۹۳ تاکنون، همواره حدود ۱۸ درصد از مستمری‌بگیران، وراثت‌وظیفه‌بگیر بوده‌اند.

جدول (۱) تغییرات جمعیت مستمری‌بگیران و وراثت‌وظیفه‌بگیر طی یک دهه اخیر (بر حسب پرونده)

سال	مستمری‌بگیران	وراثت‌وظیفه‌بگیر	نسبت بازماندگان به کل مستمری‌بگیران
۱۳۹۳	۱,۲۳۷,۱۲۵	۲۳۰,۱۸۵	۱۹
۱۳۹۴	۱,۲۷۸,۱۷۶	۲۳۱,۳۳۸	۱۸
۱۳۹۵	۱,۳۲۵,۳۸۶	۲۳۷,۱۴۲	۱۸
۱۳۹۶	۱,۳۷۲,۱۴۶	۲۴۴,۸۳۹	۱۸
۱۳۹۷	۱,۴۲۹,۸۶۱	۲۵۳,۵۱۱	۱۸
۱۳۹۸	۱,۴۷۷,۴۹۱	۲۶۰,۲۱۹	۱۸
۱۳۹۹	۱,۵۱۰,۹۳۹	۲۷۳,۴۳۶	۱۸
۱۴۰۰	۱,۵۸۶,۱۰۲	۲۸۷,۵۳۶	۱۸
۱۴۰۱	۱,۶۴۲,۶۳۷	۲۹۷,۷۰۲	۱۸

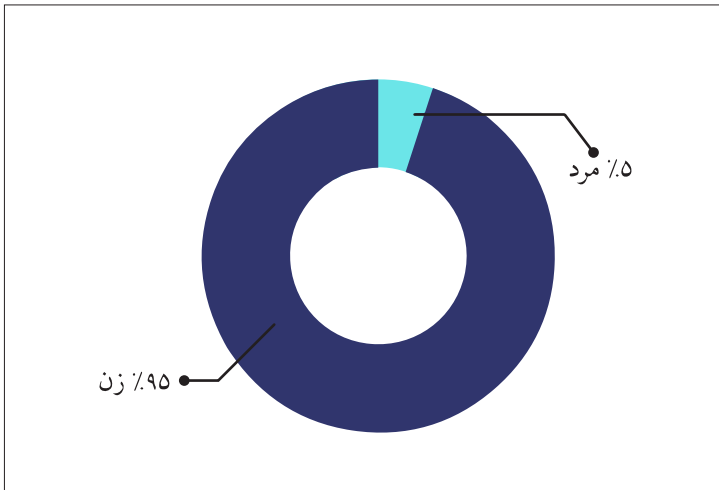
نمودار (۱) تغییرات وراثت‌وظیفه‌بگیر در طول زمان

• وراث وظیفه‌بگیر به تفکیک جنسیت:

عمده جمعیت وراث وظیفه بگیر را زنان تشکیل می‌دهند و از ۳۹۴ هزار نفر، حدود ۳۷۳ هزار نفر (۹۵ درصد) از آنان زن و فقط حدود ۲۱ هزار نفر (۵ درصد) از این جمعیت مرد هستند.

جدول (۲) وراث وظیفه‌بگیر به تفکیک جنسیت در سال ۱۴۰۱

سال	جمع کل	زن	مرد
۱۴۰۱	۳۹۴,۰۳۴	۳۷۲,۷۱۸	۲۱,۳۱۶

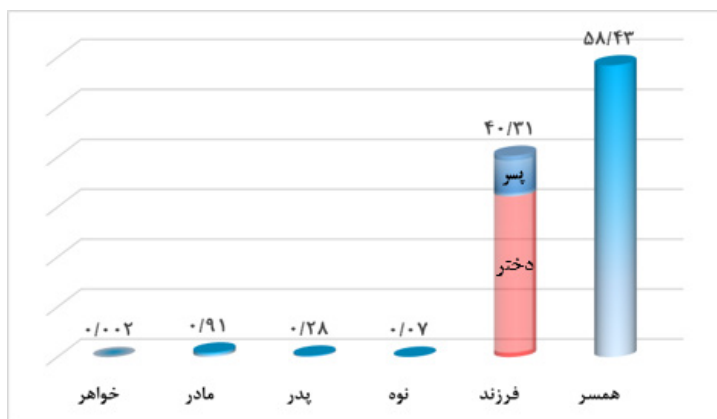
نمودار (۲) وراث وظیفه‌بگیر به تفکیک جنسیت در سال ۱۴۰۱

• وراث وظیفه‌بگیر به تفکیک نسبت:

بانوان با نسبت همسر و دختر بیشترین تعداد وراث را تشکیل می‌دهند. بیش از ۲۳۰ هزار نفر (۵۸ درصد) از وراث وظیفه بگیر، همسر متوفی بوده‌اند و حدود ۱۳۹ هزار نفر نیز فرزند (دختر) متوفی بوده‌اند. فرزندان پسر با تعداد حدود ۲۰ هزار نفر در رده بعدی قرار داشته‌اند.

جدول (۳) وراثت وظیفه بگیر به تفکیک نسبت در سال ۱۴۰۱

سال	نسبت وراثت	مهرسر	فرزند	زن	مادر	خواهر		
۱۴۰۱	۳۹۴,۰۳۴	۲۳۰,۲۲۶	۱۵۸,۸۳۴					
			دختر	پسر	۲۷۱	۱,۱۲۲	۳,۵۷۵	۶
			۱۳۸,۹۰۹	۱۹,۹۲۵				

نمودار (۳) وراثت وظیفه بگیر به تفکیک نسبت در سال ۱۴۰۱

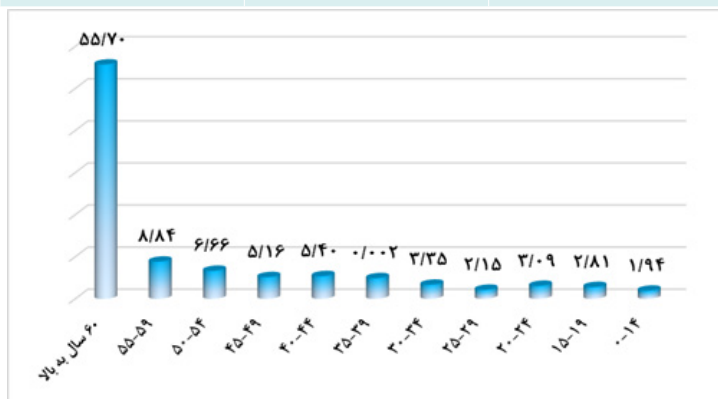
• وراثت وظیفه‌بگیر به تفکیک سن:

از نظر سنی حدود ۶۰ درصد از وراثت وظیفه‌بگیر در محدوده سنی ۶۰ سال و بالاتر قرار دارند و حدود ۱۸ درصد در بازه سنی زیر ۴۰ سال هستند. از آنجایی که درحالت عادی وراثت ذکور تا سن ۲۰ سالگی، در صورت ادامه تحصیل تا سن ۲۵ سالگی و در صورت مهجوریت به صورت مادام العمر حائز شرایط دریافت مستمری هستند و از طرف دیگر فرزندان اناث در صورت نداشتن شغل و همسر حائز دریافت مستمری بازماندگی هستند، درصد وراثت ذکور و

انات در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال تا سن ۲۰ سال تقریباً برابر است، اما در گروه‌های سنی بالاتر، بیش از ۹۰ درصد وراث، بانوان هستند.

جدول (۴) وراث وظیفه بگیر به تفکیک سن در سال ۱۴۰۱

۱/۹۴	۷۶۴۳	۱۴-۰
۲/۸۱	۱۱۰۶۳	۱۹-۱۵
۳/۰۹	۱۲۱۶۷	۲۴-۲۰
۲/۱۵	۸۴۵۸	۲۹-۲۵
۳/۳۵	۱۳۲۱۳	۳۴-۳۰
۴/۹۱	۱۹۳۴۴	۳۹-۳۵
۵/۴۰	۲۱۲۷۰	۴۴-۴۰
۵/۱۶	۲۰۳۳۲	۴۹-۴۵
۶/۶۶	۲۶۲۴۲	۵۴-۵۰
۸/۸۴	۳۴۸۴۴	۵۹-۵۵
۵۵/۷۰	۲۱۹۴۵۸	۶۰ سال به بالا

نمودار (۴) وراث وظیفه بگیر به تفکیک سن در سال ۱۴۰۱

وراث قانونی (حائز شرایط):

ماده (۸۶) قانون استخدامی کشور: وراث قانونی از لحاظ این قانون عبارتند از:

• وراث قانونی حائز شرایط فرزندان و زوج با زوجه دائمی و مادر و پدری که در کفالت متوفی بوده‌اند.

الف: فرزندان و نوادگان ذکور تا ۲۰ سالگی و در صورت ادامه تحصیلات عالی در دانشگاه‌ها تا ۲۵ سالگی.

- بند (۳) ماده (۴۸) قانون حمایت از خانواده: فرزندان اناث در صورت نداشتن شغل یا شوهر و فرزندان ذکور تا سن بیست سالگی و بعد از آن منحصراً در صورتی که معلول از کار افتاده نیازمند باشند یا اشتغال به تحصیلات دانشگاهی داشته باشند از کمک هزینه اولاد، ... حقوق وظیفه والدین خود برخوردار می‌گردند.

ب: فرزندان و نوادگان اناث به شرط نداشتن شغل یا شوهر

پ: پدر و مادر متوفی به شرط

- احراز عدم اشتغال و بیمه‌پردازی و عدم استحقاق مستمری طبق گواهی صندوق‌های بیمه‌ای و سامانه‌های در دسترس از جمله بانک اطلاعات ایرانیان

- تعیین وضعیت مادر مستخدم متوفی از بابت فقدان شوهر، طلاق، فوت

- گواهی پوشش بیمه پایه درمانی ترجیحاً تبعی یک از طریق مستخدم متوفی (توسط سازمان بیمه سلامت).

ت: عیال دائمی متوفی حتی در صورت ازدواج مجدد نیز مستمری دریافت خواهد کرد.

ث: شوهر در صورتی که علیل و از کار افتاده و تحت کفالت عیال متوفای خود بوده باشد.

ج) فرزندان و نوادگان علیل یا ناقص العضو مستخدم متوفی که

قادر به انجام کار نباشند به شکل مادام العمر. مستمری بازماندگان برای همسر متوفی از زمان استحقاق یعنی از یک روز بعد فوت برقرار می‌شود. حتی اگر فرد ۱۰ سال بعد مراجعه کند. مستمری فرزندان اناث تا قبل از سال ۱۳۸۹ مبتنی بر تاریخ درخواست بود اما پس از رأی ۴۸۹۴۹۰ دیوان عدالت اداری صادره ۱۳۸۹/۱۱/۴ این رویه به پرداخت مستمری از زمان استحقاق تبدیل شد. این قانون برای تمامی صندوق‌ها لازم‌الاجراست.

چالش‌های مستمری بازماندگان در صندوق بازنشستگی کشوری:

- اشتغال‌های غیر رسمی:

مطابق قوانین فعلی فرزندان اناث بدون شرط سنی به شرط نداشتن شغل یا شوهر حائز شرایط دریافت مستمری می‌شوند. در برخی از مشاغل جدید؛ مثل مشاغلی که در بستر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی شکل گرفته‌اند و عمدتاً نیز بدون حق بیمه‌پردازی هستند به واسطه ماهیت آنها احراز اشتغال فرد، امر دشواریست و این موضوع باعث انحراف در شناسایی واجدین شرایط دریافت مستمری شده است.

- عدم ارتباط برخی نهادهای فعال در این حوزه:

عدم وجود نظام اطلاعاتی کامل یکی دیگر از مشکلاتی است که صندوق‌های بازنشستگی به خصوص در موضوع برقراری مستمری بازماندگان با آن مواجه هستند. یکی از ملزومات شکل‌گیری چنین نظامی، ارتباط برخی و سیستمی صندوق‌ها با ارگانهای ذی ربط است. پلیس مهاجرت، شوراهای حل اختلاف، سازمان بهزیستی و ادارات ثبت احوال از جمله این نهادها هستند.

- مستمري‌هاي چندگانه:

اگرچه ماهيت نظام‌هاي پرداخت مستمري مزايای معين که خودش را در پرداخت مستمري به بازماندگان نیز نشان داده است، ماهيتي شبه حمايتي است اما در قوانين فعلي کشور امکان دريافت دو مستمري نیز برای یک بازمانده وجود دارد که آن را عملاً از ماهيت حمايتي خود خارج کرده است. در همين چارچوب امکان دريافت مستمري بازنشسته يا شاغل متوفي بدون سقف برای بازماندگان وی نیز وجود دارد. وجود اين دست قوانين در کنار دوره بالاي بهره‌مندی از مستمري، در بلندمدت باعث کاهش توان صندوق‌هاي بازنشستگي برای پرداخت مستمري می‌شود.

- عدم کفایت مستمري

تورم مزمن در طول سال‌هاي دهه نود و شرايط اقتصاد کلان کشور از یک سو و کاستي‌هاي ساختار نظام تأمین اجتماعي در کشور از سوی ديگر، موجب عدم کفایت مستمري در بين جامعه مستمري‌بگير شده است. در چنين شرايطي جامعه مستمري‌بگير نیز (از جمله بازماندگان) از مستمري دريافتي رضايتمندانه و مجموعه مستمري و پرداخت‌هاي حمايتي قادر به پرداخت هزينه‌هاي زندگي آنها نبوده است.

پيشنهادها:

- عدم اخذ تصميمات شتابزده: در سال‌هاي اخير، بحث طلاق صوري دختران برای دريافت مستمري بازماندگان پدر يا مادر فوت شده، به يکی از موضوعات مورد توجه تبديل شده است. برخی گزارش‌هاي کارشناسي، از جمله گزارشي از مرکز پژوهش‌هاي مجلس، بر اين موضوع تأکيد دارند که عدم تأهل شرط دريافت مستمري برای فرزندان و نوادگان انانث، زمينه‌ساز طلاق‌هاي صوري شده است. با اين حال، بررسی دقيق‌تر آمارها نشان می‌دهد که واقعيت آنطور که به تصوير کشيده می‌شود، هولناک نيست.

اولاً بخش عمده‌ای از مستمری‌بگیران، همسران متوفیان هستند. دوام تعداد قابل توجهی از بانوان بازمانده در گروه‌های سنی بالا قرار دارند. این امر نشان می‌دهد که بسیاری از آنها به دلیل فوت همسرانشان مستمری دریافت می‌کنند و نه به دلیل طلاق صوری. سوماً آمار دقیقی از تعداد طلاق‌های صوری در دست نیست. برخی گزارش‌ها از افزایش تصاعدی این طلاق‌ها سخن می‌گویند، اما آمارهای رسمی چنین ادعایی را تأیید نمی‌کنند و در نهایت اینکه رشد جمعیت فرزندان و نوادگان دختر متوفی، همسو با روند کلی افزایش جمعیت مستمری‌بگیران بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که طلاق صوری عامل اصلی این رشد نیست. بنابراین طرح اصلاحاتی از این دست، بدون اینکه عایدی خاصی برای صندوق داشته باشد فقط چالش‌های اجتماعی و فرهنگی را زیاد می‌کند و منجر به نوعی هراس در بین جامعه خدمت‌گیرنده و بدبینی به صندوق بازنشستگی کشوری خواهد شد.

- رعایت سقف پرداخت مستمری بازماندگان: در قوانین فعلی کشور هم امکان دریافت دو مستمری برای یک بازمانده وجود دارد هم امکان دریافت مستمری بازنشسته یا شاغل متوفی بدون سقف برای بازماندگان. با توجه به وضعیت ناترازی صندوق و همچنین جمعیت رو به تزاید افراد در حال بازنشستگی، به نظر می‌رسد تغییر در این دسته از قوانین و مقررات ضروری باشد. در واقع می‌توان با تعیین سقف برای مجموع مستمری‌هایی که یک بازمانده دریافت می‌کند، از بار تعهدات صندوق بازنشستگی کاست. یکی از راه‌حل‌های مشخص این است که مجموع مستمری نباید از میزان مشخصی (مثلاً سه برابر حداقل دستمزد) فراتر رود. در واقع بازمانده‌ای که پدر یا مادرش از گروه‌های مستثنی در دریافت سقف پرداخت حقوق بوده است، توجیهی وجود ندارد که این سقف برای بازمانده نیز استمرار یابد. علاوه بر این بازمانده‌ای که هم از مستمری پدر فوت شده و هم از مستمری مادر فوت شده بهره می‌برد، در صورتی که حداقل بگیر نباشند و در زمره دهک‌های

بالای درآمدی باشند می‌تواند دستخوش تعدیل شود.

- شفاف کردن رابطه با ماندگی و ارث: در حال حاضر، نحوه تقسیم حقوق و وظیفه متوفی در صندوق بازنشستگی کشوری با سازمان تأمین اجتماعی متفاوت است. در صندوق بازنشستگی کشوری، طبق قانون، حقوق و وظیفه به طور مساوی بین وراث قانونی مستخدم تقسیم می‌شود. در حالی که در سازمان تأمین اجتماعی، سهم هر یک از وراث بر اساس نسبت قانونی تعیین می‌شود. این تفاوت در نحوه تقسیم حقوق و وظیفه، سوالی را مطرح می‌کند که آیا مستمری با ماندگی را می‌توان به مثابه ارث در نظر گرفت یا خیر؟ در واقع اگر مبنای حقوق با ماندگی ارث نیست، توان دستکاری در آن وجود دارد. بنابراین پاسخ به این سوال می‌تواند بر نحوه تقسیم مستمری، طول مدت پرداخت و همچنین شمول وراث و وظیفه‌بگیر تأثیر بگذارد. با توجه به اهمیت این موضوع، ضروری است که از علمای صاحب‌نظر در این زمینه پرسش شود تا در صورت امکان، قوانین و مقررات مربوط به تقسیم حقوق و وظیفه در صندوق بازنشستگی کشوری به گونه‌ای تدوین شود که ابهامات موجود رفع شده و عدالت در حق وراث به طور کامل رعایت گردد.

- تاکید بر ثبت دقیق اطلاعات در موسسه‌های اشتغال و کاریابی: همانطور که پیش‌تر گفته شد، بر اساس قوانین فعلی، فرزندان اناث در صورت نداشتن شغل یا همسر، بدون محدودیت سنی می‌توانند مستمری با ماندگی دریافت کنند. با این حال، به دلیل عدم ثبت دقیق اطلاعات افراد در موسسه‌های اشتغال و کاریابی، رصد دقیق وضعیت اشتغال آنها دشوار شده است. البته بایستی در نظر داشت که با توجه به اینکه حجم عظیمی از وراث و وظیفه‌بگیر رازنان (۹۵ درصد) و افراد ۶۰ سال و بالاتر (۶۰ درصد) تشکیل می‌دهند و عمدتاً از قشر آسیب‌پذیر جامعه هستند، نباید با این استدلال که لایه حمایتی مربوط به بهزیستی و کمیته امداد است و صندوق تکلیفی در قبال این افراد ندارد، تصمیمات شتابزده در خصوص این افراد گرفت و با حذف بی‌ملاحظه آنان به حجم چالش‌های اجتماعی کشور افزود.

منابع:

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- قانون استخدام کشوری، مصوب مجلس شورای اسلامی.
- سالنامه آماری صندوق بازنشستگی کشوری (۱۴۰۱).
- جانمحمدی، امیرحسین. (۱۴۰۲). بررسی و آسیب شناسی نظام پرداخت مستمری به بازماندگان در ایران و کشورهای منتخب (۱۹۲۰۹). تهران، ایران: مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

مؤسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

تهران، خیابان سید جمال الدین
اسدآبادی (یوسف آباد)، روبروی
خیابان پنجاه و هشتم، پلاک ۴۴۳

۰۲۱-۸۸۰۶۵۰۱۴

www.Saba-psi.ir